

Mgr. Marie Fritzová:

SOCIÁLNÍ IDENTITA PALESTINSKÝCH KŘEŠŤANŮ – ETNOGRAFICKÁ STUDIE
ŘECKOKATOLICKÉ KOMUNITY V BAJT SÁHÚR

Oponentský posudek disertační práce

Palestinští křesťané, během dějin rozdělení do vícero církevních denominací, jsou dnes podobně jako jejich další blízkovýchodní souvěrci vystaveni silným útrapám a hrozivému populačnímu úbytku. Odrazem tísnivého postavení v jejich teologické reflexi se u nás před několika lety zabývala Monika Šlajerová (Langrock). Předložená disertace Mgr. Fritzové představuje po mém soudu nový kvalitní příspěvek z české akademické sféry k hlubšímu poznání tématu, které si rozhodně zasluhuje více pozornosti, než se mu doposud dostává. Hlavní úhel pohledu je tentokrát jiný. Název vyjadřuje přesně téma, jež autorka zpracovala: podává zasvěcený obraz a zároveň výklad současného sebepojetí, života a myšlení palestinské komunity řeckokatolíků (melkitů) v Bajt Sáhúr nedaleko Betléma, která zatím nebyla tolik postižena populačním úbytkem jako jiné křesťanské skupiny na Západním břehu. Studie je psána z metodologických pozic (široce chápané) antropologie, případně sociologie. Vychází z poznatků, jež autorka shromáždila a promyslela za svých několikaměsíčních výzkumných pobytů v Bajt Sáhúr v letech 2009, 2010 a 2012. S prostředím se zřejmě dokázala dokonale sžít, byla jím – resp. hostitelskou rodinou, již pojmenovává pseudonymem Abu Talja – přijata téměř za vlastní a mohla tak provádět výzkum metodikou zúčastněného pozorování a velmi početných, zčásti nahrávaných semi-strukturovaných rozhovorů. Získala si okruh informátorů, jejichž přístupy a věrohodnost dokáže po dlouhých, někdy prakticky každodenních kontaktech dobře zhodnotit. Rád uvádím hned úvodem ke svému posudku, že práci pokládám za velmi pečlivý, přímo vzorový výstup terénního výzkumu, v němž jsou zjištěné skutečnosti a fakta získaná „chápavým rozhovorem“ přemýšlivě a výstižně zhodnocena v porovnání s tezemi a postuláty současných standard vyznačujících prací sociálních věd.

Práce je rozčleněna velmi přehledně a plně vyhovuje jak z hlediska odborného výkladu, tak čtivosti. Kladu důraz i na tento druhý aspekt, líčení autorčiných prožitků při sběru informací, vedení rozhovorů a provádění analýz je totiž nezřídka skutečně poutavou složkou stavby práce. Text prostupují přepisy částí vedených rozhovorů a příležitostně také pasáže z terénních deníků, které si autorka pečlivě vedla. Členění práce sleduje osvědčený úzus. Úvod (1) vymezuje stav poznání zkoumané problematiky, výzkumné pole a cíle práce. Následuje oddíl (2) věnovaný teoretickým východiskům. Jde zvláště o pojetí sociální identity, jejíž studium u vybrané komunity bude cílem práce. Autorka se tu věnuje obecné teorii (R. Jenkins, T. H. Eriksen aj.), s níž bude v jádru práce porovnávat svá vlastní zjištění. Kapitola 3 představuje velmi podrobně a přesně užitou metodologii autorčiny terénní práce, způsoby analýzy získaných dat a v neposlední řadě také vlastní předmět studia tj. Bajt Sáhúr, obecně řeckokatolickou církev a zvláště pak její komunitu v daném místě. Vlastní studium identity začíná v kapitole 4 rozborem etno-národní identity palestinských křesťanů. Jsou si vědomi své arabské palestinské identity, jejíž sebeuvědomění vyzrálo nepochybně vymezením proti vnějšímu nepřátelskému tlaku, který přinesla izraelská okupace. Zvláště silnými impulzy k tomuto jednotícímu palestinskému vědomí byly 1. intifáda (1987-1992) a pak izraelská segregáčnická politika, vystupňovaná až do stavby separační zdi a rozesetí trýznivých checkpointů po palestinských územích. K zásadnímu národnímu významu 1. intifády autorka kromě bohaté literatury přináší množství konkrétně ukotvených příběhů, které zaznamenávala z rozhovorů. Některé dodává jako zvláštní přílohy práce. Zajímavé je zjištění, že zatímco první intifáda plně spojila palestinské křesťany i muslimy, k druhé intifádě (od 2000) křesťané zaujali již spíše opatrný postoj. Druhou zásadní složkou identity vymezené proti vnějšímu jinému tvoří identita křesťanská oproti islámu. Vedle zásadního „my“ a „oni“ podéle této osy,

vymezení, jež autorka sleduje, má také méně dramatické, ale nicméně reálné sebevymezení řeckokatolíků oproti početnějším řeckopravoslavným křesťanům a naopak. Volněji je vnímán rozdíl vůči římským (latinským) katolíkům. Autorka tu osvědčuje jednak dokonalou znalost různých podob křesťanství, jednak empatii a postřeh při vnímání pocitů věřících oproti jinak orientovaným, jak se projeví v její přítomnosti i v drobných prvcích chování.

Další kapitola prohlubuje poznání těchto zásadních identitárních postojů výzkumem jejich dopadů do konkrétních způsobů chování na polích, kde se nejvíce projevují, tj. v nepřijatelnosti mezináboženských sňatků se Židy nebo muslimy a nevhodnosti smíšených sňatků s křesťany jiných denominací (tj. zvl. s pravoslavnými). Autorka opět osvědčuje přesnou znalost, tentokrát zvláště kanonického práva pro východní křesťanské církve i šariátských pravidel pro uzavírání manželství, a dodává řadu ilustrativních informací o případech, k nimž na širokém poli sňatků došlo v Bajt Sáhúr. Pokud jde o ojedinělé případy, kdy se zdejší křesťanka provdala za muslima, pokládám bych za vhodné upřesnit ještě jednu skutečnost, která tu nebyla zvažena. Autorka zjistila, že křesťanské dívky mohou nalézt motivaci pro sňatek s muslimem v jeho finančním postavení (str. 111). Bylo by tu namístež dodat, že křesťanka provdaná za muslima by v případě jeho úmrtí po něm podle šariy nedělala.

Zajímavými tématy se zabývá 7. kapitola. Na konkrétních zkušenostech a osobních poznacích tu autorka dokumentuje význam a silný citový důraz, který si uchovává v arabské společnosti (velko)rodina se svým dohledem na chování všech svých členů a také se svými rituály. Výmluvné případy tu představují prožité příběhy velké pozornosti k nemocné příbuzné, neklidu při pozdním příchodu a pak detailní vyličení významu různých rovin rituálů jídla a pohoštění, které tu autorka konfrontuje s obecnou antropologickou literaturou k tématu. V obecné aktualizaci poloze bych tu připomněl, že dnešní rozklad státních struktur v Iráku, Sýrii i jinde v arabském světě znovu ožívuje a zdůrazňuje zásadní místo rodiny (rodu, klanu, kmene) jako útočiště a místa bezpečí, když státní struktury selhávají. Týká se to nepochybně také křesťanských rodin. Svou podobu má tato tendence i v nepříznivém postavení křesťanů na palestinských územích. Jde o možný zvláštní dodatek (dalšího případného vývoje a výzkumu) k obecným závěrům práce M. Fritzové, která zdařila zachytila, zdokumentovala a analyzovala průniky tradic s moderním postupujícím individualismem, jak je poznávala vlastními výzkumy po dobu 4 nedávných let.

Práci hodnotím kladně jak po stránce metodiky a výsledků výzkumu, tak jejich prezentace. Oceňuji, že se autorka dokázala smysluplně integrovat do zkoumané společnosti i jazykově. Sama uvádí, že za svého druhého pobytu se věnovala i studiu palestinské hovorové arabštiny na univerzitě v Betlémě. Pokládám za správné, že jména, zeměpisné i jiné názvy uvádí jak v přepise z arabštiny, tak v běžném anglickém úzu, např. Bajt Sáhúr (Beit Sahour), Džamál Chader (Jamal Khader) apod. Stačilo by však řídit se touto praxí jen při prvním výskytu, nebylo, myslím, nutné opakovat tuto podvojnou mnohokrát v celé práci. Z arabistického hlediska vnímám pozitivně také její volbu palestinské hovorové formy v arabském vyjádření identity „my“ a „oni“ v názvech 4. a 5. kapitoly. Jedinou arabistickou nezdařilostí jsou vytištěné arabské věty na str. 47 (pozn. 59), str. 71 (pozn. 94) a znovu pak v bibliografii na str. 176. Všechna slova jsou vytištěna správně, avšak řazena nesprávně – patrně z technických důvodů - v pořadí odleva doprava. Nevydařený je také přepis v názvu podkapitoly 4.3, který by zřejmě měl znít Hádá baladuná. Při pedantickém přístupu bych mohl poukázat ještě na několik drobných překlepů, skutečně jen velmi vzácných v celkově velmi pečlivě vypracovaném dlouhém textu. K omylu patrně došlo na str. 19 a 20, kde autorka pojímá „my“ jako podmět tj. subjekt, ale píše o objektu. Možná, že tu jde o objektivitu skupiny v pohledu badatele, každopádně myšlenka a zjištěný protiklad jsou jasné, avšak užitý termín již méně. Obecně pokládám předloženou práci za velmi kvalitní i po

stránce jazykové. Je psána dobrou češtinou a stejně souhlasně se lze vyjádřit také k oběma shrnutím, anglickému i německému.

Disertační práci Mgr. Marie Fritzové hodnotím jako velmi kvalitní a přínosnou. Autorka má již zkušenosti s publikací některých svých dřívějších prací. Přál bych českým antropologům a zájemcům o Blízký východ, zvláště o dnes tak vážně ohrožené blízkovýchodní křesťanství, aby se mohli těšit také z knižní verze této disertace. Její primární poznatky by si zasloužily také publikaci v angličtině pro širší okruh zájemců. Shrnuji: práce rozhodně dosahuje standardu požadovaného od disertací předkládaných pro získání titulu Ph.D. Plně ji doporučuji k obhajobě a hlasuji pro klasifikaci „prospěla“.

V Praze 21. prosince 2015

Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.,
Husitská teologická fakulta a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy